

Historia, Fasihi, na Theolojia ya Agano Jipya

Kipindi cha 12: Luka

Na Dkt. Ted Hildebrandt

A. Utangulizi wa Luka: Mwandishi na Hadhira [00:00-2:44]

A: Changanya AD; 00:00-12:49; Miunganisho ya Uandishi na Matendo

Karibu tena tumemaliza kitabu cha Marko na kuzungumzia kuhusu kusamehe dhambi na uponyaji na Mwana wa Adamu na Siri ya Kimasihi kutoka kitabu cha Marko. Yohana Marko anaandika injili ya Petro na mgogoro kuhusu Yohana Marko na Paulo.

Nataka kurejea kwa Luka. Luka atakuwa mada mpya ilhali katika Mathayo Kristo ni mfalme; katika Marko Kristo ni mtumishi anayeteseka; katika kitabu cha Luka Kristo atakuwa mtu mkamilifu. Kutakuwa na ubinadamu mwingi wa Kristo. Kwa hivyo nataka kuanzisha hili na kuzingatia utangulizi wa kitabu cha Luka na jinsi Luka anavyomwonyesha Kristo. Luka anamwonyesha, kama tulivyosema, kama mtu mkamilifu. Tutasisitiza katika sehemu fulani katika majadiliano yetu ubinadamu wa Kristo na mara nyingi nimesema utamaduni wetu unampenda Yesu kama aina ya MLK iliyochanganywa au Mahatma Gandhi wa mapema au mtu kama huyo. Tunampenda Yesu kama mwenye hekima au nabii. Tatizo la Yesu ni wakati mtu anasema Yesu ni Mungu ndipo watu wanaposhtuka. Kwa hivyo kawaida ni uungu wa Kristo unapozungumza na Shahidi wa Yehova au chochote kile ambacho ni tatizo na katika utamaduni wetu kila mtu anampenda Yesu nabii mkarimu. Ni uungu ambao watu wana matatizo nao. Kwa hivyo, kwa kawaida unasisitiza hilo unapokuwa katika kitabu cha Yohana au tulifanya hivyo tulipokuwa katika Marko sura ya 1 tukiwa na nukuu kutoka Agano la Kale lakini Yesu pia alikuwa mwanadamu. Kwa hivyo hatupaswi kumsukuma mungu kupuuza ubinadamu wa Kristo. Kwa hivyo, kimsingi, Luka anamwakilishaje Kristo? Kwa kiasi kikubwa yeye ndiye mwanadamu mkamilifu.

Je , tunajua Luka ndiye aliyekiandika? Nataka kupitia hoja ya mwandishi

kuwa Luka. Kwa hivyo kwa kawaida tunafanya kazi ya mwandishi na hadhira, mambo hayo mawili kwa upande wa kutusaidia kusoma kitabu vizuri, mwandishi na hadhira kwa njia ya kihenetiki na kujaribu kuelewa kitu kuhusu historia ya mwandishi na historia ya hadhira . Tena mimi husukuma mwandishi. Siku hizi wengi husukuma hadhira ambayo imeelekezwa kwao, lakini nawapenda wote wawili. Nina macho mawili ya kuona; nina mwandishi na nina hadhira na ninahitaji kujua kuhusu wote wawili na mwingiliano kati yao.

B. Vifungu vya “Sisi” katika Matendo [2:44-5:00]

Mtu anapendekezaje kwamba Luka ndiye aliyeandika haya? Tunajuaje kwamba Luka ndiye aliyeandika? Kwa hivyo nilitaka tu kupitia uthibitisho hapa. Hii inatokana na kile wanachokiita vifungu vya "sisi" katika kitabu cha Matendo. Sasa kama ningesema hivi: "Annette na Elliot walienda dukani. Walipanda hadi Newington kwenda kununua na baada ya kwenda kwa Barnes na Noble wakafanya hivi na wakafanya vile. Kisha hatimaye wakarudi nyumbani na kunichukua na tukashuka kwenda Danvers. Tulienda kwenye sinema." Kulikuwa na mabadiliko kutoka kwa "wao" walifanya hivi na "wao" walifanya vile na kuwa "sisi" walifanya hivi na "sisi" walifanya hivyo, inanijumuisha mimi. Hili ndilo tunalo katika kitabu cha Matendo. Luka pia ndiye mwandishi wa kitabu cha Matendo. Kinafuata "wao, wao, wao," na hubadilika hadi "sisi." Kwa mfano, katika sura ya 1 mstari wa 3 wa kitabu cha Matendo tazama kile kinachosema baada ya mateso yake: "Yesu alijionyesha akiwa hai kwa watu hawa na akatoa uthibitisho mwingi wa kushawishi kwamba alikuwa hai kwa watu hawa." Kwa hivyo Yesu akaja hai na akajionyesha kwa watu hawa. Kwa hivyo katika Luka, aliposema alifufuka na “wao” je, hii inamjumuisha yeye? Hapana, anasema hawa watu si mimi. Aliwatokea si mimi. “Kwa muda wa siku arobaini alizungumza kuhusu ufalme wa Mungu. Wakati mmoja, alipokuwa akila nao aliwapa amri hii: msiondoke Yerusalemu sasa.” Je, hii ina maana kwamba, je, Luka alipata amri hii? Hapana, alisema “alipokuwa akila nao aliwapa amri hii: msiondoke Yerusalemu.”

Kwa hivyo unaona ni “wao,” “wao,” “wao,” “wao,” “aina hiyo ya kitu. Kwa hivyo kuna kile kinachoitwa vifungu vya “sisi”. Kwa hivyo inavutia sana unapopitia Safari ya Pili ya Umishonari [2MJ] na wengi hutumia kifupi hiki tunapogusa vitabu vya Matendo tutakitumia sana. Inaitwa 2MJ ambayo inamaanisha Safari ya Pili ya Umishonari ya mtume Paulo.

C. Safari za Umisionari za Paulo [5:00-7:23]

Acha nifupishe hili na hili litakuwa jambo gumu sana na ninatambua kwamba Safari ya Kwanza ya Umisionari [1MJ] ya mtume Paulo iko pamoja na Barnaba na Yohana Marko na walifika Kupro na walifika Uturuki kama sehemu ya chini ya Uturuki kwa hivyo kimsingi wanaanza kutoka Antiokia huko Siria. Safari zote za umisionari zinaanzia Antiokia. Wanaenda Kupro kisha kuelekea katikati ya Uturuki. Hiyo ni Safari ya Kwanza ya Umisionari. Katika Safari ya Pili ya Umisionari [2MJ] Paulo na Sila wanaondoka na kwenda Makedonia kisha kupitia Athene huko Ugiriki. Kwa hivyo Safari ya Pili ya Umisionari inazingatia sana sehemu ya kaskazini ya Ugiriki kupitia Ugiriki na kisha chini hadi na kwa kiasi kikubwa hutumia mwaka mmoja na nusu huko Korintho. Kwa hivyo Mmisionari wa Pili kwa kiasi kikubwa yuko katika sehemu moja -- maeneo mawili Makedonia na Korintho. Anatomia mwaka mmoja na nusu kujenga mahema huko Korintho. Safari ya Pili ya Umisionari na hiyo ni karibu 51 BK. Huo ndio uwanja wa michezo huko Safari ya Pili ya Umisionari, Korintho karibu miaka miwili. Wakati wa Safari ya Tatu ya Umisionari [3MJ] alitumia miaka mitatu huko Efeso. Efeso iko kwenye pwani ya Uturuki upande wa magharibi wa mbali katikati chini ya katikati. Safari ya Tatu ya Umishonari ya Efeso miaka mitatu huko Efeso na Paulo anarudi Yerusalemu akiwa ameleta pesa kwa ajili ya maskini huko Yerusalemu na anapata shida kutupwa gerezani kwa miaka miwili kisha wanamsafirisha hadi Roma. Hapo ndipo meli ya meli inapovunjika katika kitabu cha Matendo. Kwa hivyo kimsingi, pamoja na Paulo una safari 3 za umishonari Uturuki ya kati kwa 1 Korintho kwa 2MJ na kisha Efeso kwa 3MJ na kisha Paulo anaenda Yerusalemu anafungwa miaka michache na kuelekea Roma

ambapo anahukumiwa na hatimaye kukatwa kichwa.

Kwa hivyo kinachovutia ni kwamba, katika kitabu cha Matendo ya Mitume wanapofikia sura ya 16, sasa tuko katika Safari ya Pili ya Umisionari na anakuja kaskazini mwa Uturuki anakuja Makedonia katika Safari ya Pili ya Umisionari na yuko mahali panapoitwa Troa na inasema katika sura ya 16 katika Matendo ya Mitume 16:8-11 “Basi wakapita Misia wakashuka Troa usiku. Paulo aliona maono ya mtu wa Makedonia amesimama na kumsihi aje Makedonia atusaidie , “kwa hivyo ataruka kutoka Uturuki hadi Makedonia ambayo ni sehemu ya kaskazini ya Ugiriki.”

D. Vifungu vya “Sisi” katika Safari za Umisionari [7:23-12:49]

“ Njooi Makedonia mtusaidie.” Baada ya Paulo kuona maono hayo, sisi,” na sasa yanaanza kwa mara ya kwanza. “Tulijiandaa mara moja kuondoka Troa kwenda Makedonia. Tulisafiri baharini. Kwa hiyo Luka alikuwa wa wapi? Luka alikuwa wa Troa. “Sisi” amechukuliwa kwa hivyo tutapata hili, sisi, sisi, sisi njia yote ya kurudi nyumbani na Troa “sisi” amechukuliwa na wao wanaenda na Paulo kisha kwenda Makedonia “sisi” njia yote ya kufika Filipi. Sasa, tunamjua Filipi kwa sababu tunamkumbuka Filipi wa Makedonia. Unakumbuka baba yake Alexander alikuwa Filipi wa Makedonia, Filipi iliitwa kwa jina la Filipi, baba yake Alexander. Lakini, kinachotokea ni kwamba Paulo anaenda kutupwa gerezani, mlinzi wa gereza wa Filipi atajaribu kujiua. Paulo anatoka gerezani, Paulo na Sila wanaimba gerezani unakumbuka hadithi za Matendo sura ya 16 na Lidia muuzaji wa zambarau yuko pale lakini inaonekana Luka anabaki Filipi. Kwa hivyo kinachotokea ni “wamechukuliwa” baadaye na Paulo anapoondoka Filipi ghafla anarudi kwenye “wao.” Kwa hivyo, inaonekana Luka alitoka Troa hadi Filipi Makedonia na anakaa Filipi. Kisha Paulo anaendelea hadi Korintho na hayo yote ni vifungu vya “wao,” “wao” na “wao”. Kwa hivyo, inaonekana ameachwa hapo na kinachovutia sana ni Safari ya Tatu ya Umishonari ya mtume Paulo sasa hii ni miaka kadhaa baadaye, unachopata ni "sisi" wakati Paulo anapofika Filipi kwenye

Safari ya Tatu ya Umishonari. Anakuja kukusanya pesa, inaonekana kutoka kwa Wamasedonia; inaonekana Wamasedonia walikuwa na pesa, lakini anakuja kukusanya pesa kwa ajili ya watu maskini wa Yerusalemu. Walikuwa na njaa huko Yerusalemu kwa hivyo Paulo anaenda huko. Anapofika Filipi, nadhani nini kinatokea? Simulizi linaanza tena na ghafla tunapata "sisi" ikitokea tena. Hii inaonyesha Luka alijiunga nao tena sura ya 17 mstari wa 1. Mtu wa tatu [wao] anampa nafasi mtu wa kwanza [sisi] tena sasa inaonekana Luka anajiunga tena na Paulo kwenye safari ya Tatu ya Umishonari J. Sasa "sisi" huanza tena kisha kwenye sura ya 20 mstari wa 5 wakati Paulo anarudi - sura ya 20 mstari 5 "sisi" wanaanza tena na Paulo anarudi Yerusalemu akiwa na pesa kwa ajili ya maskini. "sisi" wanarudi njia yote kurudi Yerusalemu. Kisha inaonekana Luka, kwa kuwa Paulo atakuwa gerezani, anapanda kwenda Yerusalemu anapata matatizo katika eneo la hekalu na wanamtupa gerezani kwa miaka miwili na huku akiwa gerezani kwa miaka miwili Luka yuko Yerusalemu na Israeli.

Luka atakuwa na Paulo huko Kaisaria kwenye ufuo wa pwani huko kwa muda na huko juu Yerusalemu na atakata rufaa kwa Kaisari. Kisha baada ya Paulo kuwa gerezani kwa miaka michache chini ya Feliksi, kisha pamoja na Festo, na Agripa watajaribu kumrudisha Yerusalemu na Paulo anatambua kwamba akirudi Yerusalemu atauawa. Kwa hivyo Paulo anasema, "Ninakata rufaa kwa Kaisari." Yeye ni raia wa Kirumi ili aweze kukata rufaa kwa Kaisari. Anakata rufaa kwa Kaisari kutoka Kaisaria ili asilazimike kurudi Yerusalemu ili auawe na kwa hivyo kinachotokea ni kwamba, wanaandika barua na Paulo wanamweka kwenye mashua kwenda Roma. Inaonekana Luka anaendelea na safari hiyo na ni sisi, sisi, sisi hadi Roma. Hii si safari ya kimisionari lakini anaenda Roma. Kwa kweli wanavunja meli kwenye kisiwa cha Malta naamini iko chini ya Italia. Hapo wanavunja meli na Matendo sura ya 27 ni moja ya maelezo bora ya meli iliyovunjika kutoka ulimwengu wa kale. Luka yuko pale na anaelezea kwa undani mkubwa na haya ndiyo yote sisi, sisi, sisi simulizi katika Matendo sura ya 27.

Kwa hivyo tunajua tunaweza kuondoa ni nani, tunatumia utaratibu wa

kuondoa basi na sitaki kupitia maelezo yote lakini kimsingi ni nani aliye na Paulo kutoka Troa hadi Filipi tu katika Safari ya Pili ya Umishonari kutoka Filipi kurudi Yerusalemu katika Safari ya Tatu ya Umishonari na ni nani aliye na Paulo katika meli ya kuzama kuelekea Roma. Inaenda Roma na kisha ni nani aliye na Paulo huko Roma? Ni Luka. Kwa hivyo unaweza kupitia kuondoa kugundua ni wazi kuwa si Yohana Marko kwa sababu aliacha Safari ya Kwanza ya Umishonari na hakufanikiwa kufika ya pili na unapitia watu hawa wote, haiwezi kuwa Barnaba kwa sababu hakuwepo. Haiwezi kuwa Sila ambaye hakuwa safarini kwenda Roma. Unapitia mtu baada ya mtu na kuna mtu mmoja tu ambaye alikuwa na Paulo katika nyakati hizi zote na ni Luka. Kwa hivyo hivi ndivyo tunavyomfikia Luka.

Sasa , Luka, kwa njia, tunapaswa kusema kwamba aliandika kitabu cha Luka ambacho ni kikubwa. Tumesoma tu kitabu cha Marko, tumepitia kitabu cha Marko darasani. Luka ina mistari zaidi ya 1100. Kitabu cha Matendo pia kina sura 28 ni mojawapo ya vitabu virefu zaidi vya Biblia angalau katika Agano Jipya. Mathayo ina sura 28. Matendo ina sura 28. Kwa hivyo Luka na Matendo haya ni kama jozi ya vitabu vinavyoendana si kama trilojia bali kama duolojia na kwa hivyo tunayo katika Luka kuhusu hadithi za Yesu na Matendo, hadithi za kanisa. Kwa hivyo vitabu hivi viwili ni 28% ya Agano Jipya. Kwa hivyo Luka anaandika kati ya Luka na Matendo anaandika 28% ya Agano Jipya na hilo ni jambo kubwa ambalo ni sehemu kubwa ya Agano Jipya.

F. Usuli wa Luka – Daktari [12:49-16:34]

B: Changanya FG; 12:49-21:15; Daktari Luka Mmataifa

Sasa historia ya Luka: swali kuhusu Luka ni kwamba Luka alikuwa daktari na tuna mambo ya kuvutia kuhusu kumwonyesha Luka kama daktari. Jamaa huyu anayeitwa Hobart mwishoni mwa miaka ya 1900 alijaribu kuthibitisha kwamba alikuwa daktari kutokana na msamiati wake. Kwa hivyo anabainisha mambo kama haya, kwamba huko nyuma katika ulimwengu wa kale kimsingi walikuwa na njia

mbili za kurejelea homa. Kulikuwa na homa kidogo na homa kali na inavutia sana kwamba Luka sura ya 4 mstari wa 38 inasema mama mkwe wa Petro alikuwa na homa kali. Kwa hivyo homa "kali" ambayo ni maelezo ya madaktari, ndivyo daktari angeielezea katika nyakati hizo. Luka sura ya 5 mstari wa 12, wanaume walikuwa wamejaa ukoma haisemi kuna mtu mwenye ukoma, inaelezea ukoma kama daktari, inaelezea magonjwa kwa hivyo "watu walikuwa wamejaa ukoma." Kwa hivyo Hobart na wengine walijaribu kupendekeza kwamba jinsi Luka anavyowaelezea watu wenye ugonjwa ndivyo daktari angewaelezea na inawezekana kwamba kuna ukweli fulani hapo. Nisingesisitiza ingawa anasema msamiati Luke anatumia msamiati ulioendelezwa sana ana 800 wanachokiita *hapax legomena* kumaanisha kwamba hutokea mara moja tu katika Agano Jipya kumaanisha kuwa msamiati wake umeendelezwa sana. Kama umewahi kuwaona madaktari, madaktari wana msamiati ulioendelezwa sana, hasa maneno ya Kilatini, wakijua ni dawa gani zinazopaswa kutolewa. Binti yangu sasa, ananionyesha alipata kifaa kinachoshikiliwa mkononi ambacho unaweza kukichoma tu na kinakuja na majina ya maneno haya marefu ya dawa. Unaweza kuyabofya tu na kuyatuma kwa CVS. Na kwa hivyo huna haja ya kukariri majina haya tena au kuyachanganya au aina hiyo ya kitu. Luke anaonekana kuwa na msamiati ulioendelezwa.

Imekuwa ya kuvutia kwamba walimchunguza Josephus ambaye pia alikuwa na msamiati mpana na pia anatumia maneno mengi ya kimatibabu katika kuelezea mambo lakini Josephus alikuwa mwanahistoria. Kwa hivyo kwa sababu tu mtu ana msamiati ulioendelezwa na anatumia maneno fulani ya kimatibabu haimaanishi kwamba yeye ni daktari. Kwa hivyo Josephus alikuwa mwanahistoria hakuwa daktari. Hata hivyo, Luka anaonekana kuwa daktari, lakini huwezi kuthibitisha hilo kwa msingi wa msamiati pekee na hiyo ndiyo hoja ya lugha ya kimatibabu. Nisingeweka imani kubwa katika hilo. Watu wengi wanaweza kutumia maneno ya kimatibabu kurejelea mambo na kwa hivyo usiichukulie hoja hiyo kwa uzito. Josephus, kama tulivyosema, sijui 40 BK hadi 100 BK hiyo ni

takwimu ya kipekee, lakini kwa kiasi kikubwa mara tu baada ya Yesu lakini kwa namna fulani katika enzi ambapo Yohana na wanafunzi wanaandika Agano Jipya. Josephus ni mwanahistoria Myahudi anayeandika *Mambo ya Kale ya Wayahudi* na hati zingine zinavutia sana kutoka kipindi hicho.

Kuna jambo kubwa kwangu Wakolosai 4:14, Paulo anamtaja na kumwita “Luka, tabibu mpendwa.” Sijui mengi kuhusu madaktari katika ulimwengu wa kale lakini nimeona vyombo vya madaktari vilivyotumika mapema Amerika, ninachosema ni kwamba madaktari leo walikuwa vyombo tofauti sana, taratibu tofauti sana kuliko madaktari wakati huo. Kwa hivyo sijui mafunzo ya madaktari yalikuwaje wakati huo lakini hakika nisingependa kufanyiwa upasuaji na madaktari wakati huo. Unaweza kuona Paulo alikuwa akipigwa kila wakati, Paulo alipigwa mawe hadi kufa lakini kuwa na daktari pamoja naye kungesaidia sana. Ni kama vile, ikiwa utanzisha kampuni unahitaji mhasibu ikiwa utakuwa mmishonari na utapigwa kila wakati ni vizuri kuwa na daktari anayesafiri nawe kwa hivyo Luka anaitwa “tabibu mpendwa” na Paulo katika Wakolosai 4:14.

G. Luka: Myahudi au Myahudi? [16:34-21:15]

Pia inavutia kwamba anaonekana kwa Mataifa. Anaonekana si Myahudi na kuna mambo mbalimbali yanayoonyesha hili, tunataka tu kuyaangalia baadhi yake kwa ufupi. Luka anaonekana si Myahudi? Yesu hazungumzi Kiaramu kamwe katika kitabu cha Luka. Yesu hazungumzi Kiaramu. Baadhi ya mambo yaliyotumika akisema Yesu angesema *talitha kour* "msichana mdogo ondoka" au *eloi eloi lama sabakthani* aina hizo za mambo ambayo Yesu alisema kwa Kiaramu hazipatikani kinywani mwa Yesu. Kwa hivyo ikiwa ni raia wa Kirumi kutoka Troa ana asili ya Kigiriki-Kirumi, labda si Myahudi. Kwa hivyo hazungumzi Kiaramu na anasoma mambo kama hayo ingawa alikuwa Israeli kwa miaka miwili, na mtu ambaye, ukimpa miaka miwili, mtu katika nchi ya kigeni kama hiyo, nadhani atachukua Kiaramu. Hata mimi nilichukua Kiarabu tulipoenda kanisani kwa mwaka mmoja nje ya Bethlehemu na kwa hivyo unakusanya mambo. Alikuwapo kwa miaka miwili ili aweze kuwa nayo. Majina ya Kiebrania yaliepukwa pia

katika kitabu hicho hakuna marejeleo ya "Shetani" hapo. Gethsemane haitajwi au "hosana." Unakumbuka Yesu akipanda punda kuingia Yerusalemu na wote wanasema, "hosana." Lakini hayo yote ni maneno ya Kiaramu na hayo hayapatikani katika kitabu cha Luka. Kwa hivyo tena, si - haya ni viashiria vidogo tu, lakini usithibitishe viashiria vidogo sana kwamba yeye si Myahudi wa asili.

Anawekwa pamoja na Mataifa wakati Paulo anapoorodhesha marafiki zake katika Wakolosai sura ya 4 mstari wa 10, Luka anawekwa pamoja na Mataifa si Wayahudi. Kwa hivyo anaonekana kuwa Mataifa anawekwa pamoja tena hapo, jambo ambalo si imara.

Hili ni mojawapo ya hoja zenye nguvu zaidi kwangu, katika Matendo 1:19 Yuda anatoka nje na kujinyonga na kumrudishia kuhani mkuu pesa hizo na kuhani mkuu ananunua shamba linaloitwa Aceldama na linasema, "Aceldama, maana yake shamba la damu katika lugha yao." Sasa Luka anaposema katika kitabu cha Matendo "katika lugha yao" inamaanisha kwamba haongei lugha hiyo. "Lugha yao" si lugha yake . Lugha yake labda itakuwa Kigiriki na Kilatini na si Kiaramu. Kwa hivyo katika "lugha yao" anarejelea hilo. Kwa hivyo atakuwa Mmataifa na sio kutoka Israeli.

Anaelezea maeneo pia, katika sura ya 1 mstari wa 26 ikiwa wewe ni Myahudi itakuwa kama kusema wewe ni Mmarekani na mtu akisema wewe ni Mmarekani unajua LA iko wapi unajua Las Vegas iko wapi unajua Dallas iko wapi unajua Miami, New York, Boston, Niagara Falls unajua maeneo makubwa Amerika kama vile Minneapolis au Chicago, aina hizo za mambo. Hayo ni mambo ya kawaida tu kwa kila mtu Amerika. Hapa ikiwa unatoka nchi nyingine huenda usijue miji au maeneo unaweza kujua moja au mbili na kisha unazingatia tu sehemu hizo moja au mbili lakini inavutia kwamba katika sura ya 1 mstari wa 26 katika kitabu cha Luka 1:26 "katika mwezi wa sita Mungu alimtuma malaika Gabrieli kwenda Nazareti mji wa Galilaya." Sasa anaongeza mji huu huko Galilaya. Kila Myahudi angejua Nazareti iko Galilaya kwa hivyo ikiwa unawaandikia Wayahudi na yeye mwenyewe akakusikia hangeweka katika "mji

wa Galilaya" unaoelezea hivyo anaelezea maeneo. Kama wewe ni mzaliwa wa asili usingefanya hivyo. Kitabu cha Mathayo kina nukuu arobaini pamoja na kila aina ya ushawishi katika kitabu cha Mathayo. Mambo kama: "Imeandikwa," au "mmesikia ikisemwa zamani." Luka anaondoa yote hayo. Sasa ana nukuu chache sana kutoka Agano la Kale na zaidi nukuu kutoka Agano la Kale zinapotoka zinatoka kinywani mwa Yesu. Sura ya 4 mstari wa 4, sura ya 4 mstari wa 8, sura ya 4 mstari wa 12 zaidi kutoka kinywani mwa Yesu ni pale unapopata nukuu za Agano la Kale.

Kwa hivyo tuna Luka kama mtu wa Mataifa, Luka si wa Israeli, labda anatoka kaskazini-magharibi mwa Uturuki juu karibu na Troa juu ambapo Troy iko. Mmesikia kuhusu Troy kutoka Iliad na Odyssey. Troa iko juu katika eneo hilo kaskazini-magharibi mwa Uturuki.

H. Je, Luka na Matendo ya Mitume vinahusiana? [21:15-27:17]

C: Unganisha H; 21:15-27:17; Luka na Matendo

Sasa je , Matendo na Luka vina uhusiano gani? Nataka kimsingi kufanya kazi na hili. Muunganisho wa Matendo na Luka na hizi ni baadhi ya mistari muhimu sana ambayo ingerudi kwao lakini ngoja nisome Luka 1:1-4. Hadhira ni nani? Luka ni daktari wa Mataifa, inaonekana amelimika sana, sintaksia, msamiati, na sarufi ya Luka ni ya kisasa sana. Niliona maneno 800 ya *hapax legomena* ambayo yanatumika mara moja katika Agano Jipya, maneno machache sana yanatumika katika kitabu cha Luka na Matendo. Kwa hivyo Luka ni mtu mwenye ujuzi sana katika mtindo wake wa uandishi. Luka sura ya 1 mstari wa 1 - 4 unasema hivi: "Wengi wamejitahidi kuandika habari za mambo yaliyojazwa miongoni mwetu kama vile yalivyotufikia sisi na wale walioshuhudia kwa macho yao ya kwanza na watumishi wa neno. Kwa hivyo, kwa kuwa mimi mwenyewe nimechunguza kila kitu kwa uangalifu tangu mwanzo, niliona vema nami pia kukuandikia habari kwa utaratibu wewe Theofilo mtukufu, ili upate kujua hakika

ya mambo uliyofundishwa." Kwa hivyo ulichonacho ni Luka, ndiyo daktari wa Mataifa kutoka kaskazini mwa Uturuki. Mmoja wa wababa wa kanisa alisema anatoka Antiokia huko Syria, vyovyote vile, lakini yeye ni Mmataifa kutoka maeneo hayo ambayo ni mwandishi wetu. Na sasa anamwandikia nani? Kwa kweli anaorodhesha anaowaandikia nani na anamwita mjumbe huyu Theofilo mtukufu zaidi. Sasa, cha kufurahisha ni kwamba ukienda kwenye Matendo sura ya kwanza. Sasa, acha nifanye jambo nikiwa hapa sasa anaposema, "mtukufu Theofilo," unaona hilo linampa mtu huyu hadhi. Kwa hivyo, watu wengi wataamini kwamba Theofilo huyu ni mtu wa hadhi. Acha niweke kadi mezani kama watu wengi wanavyofikiri, na wengine wengi wanavyoamini, kwamba Luka anamwandikia Theofilo mtukufu zaidi kwa sababu, Paulo yuko wapi wakati huu? Paulo yuko gerezani? Yuko gerezani huko Roma, alikata rufaa kwenda Roma katika mahakama ya Kaisari na kimsingi kinachotokea ni kwamba Luka anamwandikia Theofilo mtukufu ili kumwambia Theofilo mtukufu kwanza kuhusu Yesu na yote yaliyotokea huko na pia ndiyo maana kitabu cha Matendo ya Mitume, baada ya sura ya 12 au 13, kina mengi kuhusu Paulo. Kwa hivyo unachopata ni Luka akiandika vitabu hivi viwili akisimulia kuhusu Yesu na kusimulia kuhusu Paulo ili Theofilo mtukufu aweze kumtia uzito na kumtoa Paulo gerezani. Na kwa hivyo inawezekana kwamba vitabu hivi viwili viliandikwa ili kumsaidia Paulo kutoka gerezani ili asiuawe na kuuawa. Nadhani anamwandikia Theofilo mtukufu, mtu ambaye anaweza kumtia uzito kuhusu mahakama.

Sasa, njia nyingine ambayo Theofilo bora zaidi anaweza kuchukuliwa ukitenganisha neno hili unaona neno hili lina theolojia ya *Theo*, *Theo* linamaanisha Mungu. *Philo* linamaanisha, kama upendo wa Filadelfia, *philew* linamaanisha upendo kama upendo wa kindugu Philadelphia. *Philo* linamaanisha upendo *adelphos* linamaanisha kindugu. Philadelphia ni mji wa "upendo wa kindugu" au angalau ulikuwa hapo awali. Theofilo, mpenda Mungu, kwa hivyo baadhi ya watu wanafikiri kwamba hii ni aina ya jina la utani, mpenda Mungu mpenda Mungu bora zaidi. Anaelezea tabia ya watu anaowaandikia, wao ni

wapenzi wa Mungu. Sidhani kama ni kweli nadhani kwamba Theofilo bora zaidi ni jina la mtu anayemwandikia. Ni mtu wa hadhi. Luka anajaribu kumwasilisha Kristo na kumwambia Paulo alikuwa nani wa kusema, "sasa una ukweli, unaweza kwenda katika mahakama ya Kaisari na kumsaidia Paulo na kumtoa gerezani," 28% ya Agano Jipya—whoa, hapa tunaenda hapa mstari ambao nimekusomea. Luka sura ya 1 “Wengi wamejitahidi kuandika habari za mambo yaliyotimizwa miongoni mwetu kama vile yalivyotukabidhiwa. Kama unavyoona, yeye si mtu wa kwanza au shahidi hapa.” Theofilo mtukufu, sasa hoja inayoleta hili “ili upate kujua uhakika wa mambo uliyofundishwa.” Hoja ya hili ni kulinganisha hili na Matendo sura ya 1. Katika Matendo sura ya 1 mstari wa 1 anasema, “Katika kitabu changu cha kwanza,” na anaorodhesha kwamba ana kitabu cha kwanza, “katika kitabu changu cha kwanza Theofilo anamtambua Theofilo mtu yule yule aliyemtaja katika kitabu cha Luka. Kwa hivyo Theofilo anatajwa mwanzoni mwa Luka na Theofilo anatajwa mwanzoni mwa Matendo. Katika kitabu cha Matendo inasema, “katika kitabu changu cha kwanza,” kwa hivyo ni—hii inarejelea kitabu cha Luka. Kwa hivyo unapata uhusiano huu kati ya kitabu cha Luka na Matendo, vyote vimeandikwa kwa Theofilo mtukufu zaidi na Luka sura ya 1 na Matendo sura ya 1.

Kwa hivyo vitabu hivyo viwili vimeunganishwa hapo. Sasa, kitabu cha kwanza tulichokizungumzia kinarudiwa na huyu si mtu asiyejulikana aliyeandika kitabu cha Luka, watu wanajua anamwandikia Theofilo bora zaidi na wanamjua yeye ni nani. Inaonekana kwangu sivyo, pia mpokeaji alijua "mimi" alikuwa nani mpokeaji, Theofilo, alijua "mimi" alikuwa nani. Tulisema msamiati na mtindo, msamiati ulioendelezwa sana, mtindo wa kisintaksia ulikuwa mwandishi mwenye ujuzi sana.

I. Luka Ana Haki Gani ya Kuandika Injili? [27:17-29:49]

D: Changanya II; 27:17-40:23; Vyanzo vya Luke

Sasa , hili ndilo swali ninalotaka kuuliza kulingana na Luka 1:1-4. Luka

basi ni Mmataifa; yeye si Myahudi, yeye si mtume. Kwa hivyo Luka ana msingi gani wa kuandika injili na katika kitabu cha Matendo? Luka ana msingi gani wa kufanya hivyo? Tuliona katika kanisa la kwanza kwamba Mathayo, ni alama ya mtume anapata kuandika lakini Marko anapata kuandika injili ya Petro chini ya mamlaka ya Petro. Kitabu cha Yohana kina mjadala fulani kuhusu ni nani aliyeandika Yohana lakini labda Yohana, mwana wa Zebedayo, tena mtume, mwanafunzi mpendwa wa Yesu. Kwa hivyo basi unampata Paulo akiandika sehemu kubwa ya Agano Jipya, Yakobo, ndugu yake Yesu, Yuda ndugu yake Yesu, na Yohana akiandika kitabu cha Ufunuo. Kwa hivyo una mtume au mtu anayehusiana na mtume. Kwa hivyo Luka anapataje msukumo wakati huo na anaingiaje katika mchakato wa kuandika wakati huo? Luka hakukutana na Yesu. Luka, inaonekana anakuwa Mkristo katika Safari ya Pili ya Umishonari ya Paulo [2MJ], tunazungumzia 51 BK hii ni kama miaka 20 baada ya Yesu kufa. Luka anakuwa Mkristo, hajawahi kukutana na Yesu hakumjua Yesu kwa hivyo Luka anapata nyenzo zake kwa mkono wa pili. Ni kwa msingi gani Luka anaandika kwa msingi wa Roho Mtakatifu pekee? Ikiwa Luka hakuwa Myahudi, si mwanafunzi na hakuwa shahidi aliyeona, hakuwa shahidi aliyemwona Yesu, atawezaje kuandika injili? Anawezaje kuandika injili wakati hakuwepo kwa mkono wa kwanza na hakujulikana? Kwa hivyo ninachotaka kufanya ni kufanya kazi na wazo hili la maana ya kuongozwa na mtu ambaye hakuwa shahidi aliyeona kama Mathayo alikuwa shahidi aliyeona na aliona mambo haya ili aweze kuyathibitisha na kuyajua. Luka angeweza kuyathibitisha kupitia utafiti wa kihistoria kwa hivyo uhusiano wa msukumo ni upi? Hili ndilo swali: uhusiano wa msukumo ni upi? Maandiko yote yamepuliziwa na Mungu, 2 Timotheo 3:16 watu watakatifu wa Mungu walinena walipokuwa wakiongozwa na Roho wa Mungu si kutoka kwao wenyewe kutoka 2 Petro 1:21. Kwa hivyo, Maandiko yote yametolewa kwa msukumo na Mungu. Msukumo una uhusiano gani na utafiti wa kihistoria? Luka anaonekana kuwa mwanahistoria wa Agano Jipya na anaonekana kufanya utafiti wa kihistoria. Kuna uhusiano gani kati ya msukumo, uungu wa Maandiko na

utafiti wa kihistoria wa Maandiko? Kwa hivyo tunataka kuchunguza hili.

J. Mchakato wa Uvuvio kwa Luka: FRASES [29:49-34:00]

Luka 1:1-4 inatupa maelezo bora zaidi popote katika Biblia, lakini maelezo bora zaidi katika Agano Jipya ya jinsi alivyobuni nyenzo hiyo kwa hivyo hii ni muhimu sana katika suala la kuwa na ufahamu wa jinsi watu wanavyoandika mambo haya na nataka kutumia acrostic hii hapa. Pia ninatumia acrostic hizi ili niweze kukumbuka mambo. FRASES "misemo" imeandikwa kwa herufi F hapo. Nataka tu kufanyia kazi hili kwa kuzingatia Luka 1:1-4. Kwanza kabisa, tunajua tangu mwanzo kwamba Luka anasema yeye si shahidi aliyeshuhudia. Luka anasema "wengi wameamua kuandika masimulizi ya mambo ambayo yametimizwa miongoni mwetu kama vile yalivyotufikia sisi na wale wanaofanya kazi kutoka kwa shahidi wa kwanza. Yeye mwenyewe hakuwa shahidi wa kwanza, kwa hivyo jambo la kwanza, hii si taarifa ya moja kwa moja. Luka anatumia vyanzo, si taarifa ya moja kwa moja, hakumjua Yesu, hakumwona Yesu. Hakujua hii si taarifa ya moja kwa moja. Maandishi haya yalitolewa kwake kutoka kwa wale waliokuwa mashahidi wa macho, kwa hivyo kwanza kabisa hakuwa shahidi wa moja kwa moja. Kwa hivyo, hiyo ndiyo "F" yetu hapo anafanya utafiti. Luka anafanya utafiti. Maandishi haya ni utafiti wake wa kihistoria ndiyo maana watu wanamwita daktari, pia anaonekana kufanya utafiti wa kihistoria. Tutarudi kwenye vyanzo tofauti. Lakini anasema alipata taarifa zake kutoka kwa wale ambao walikuwa , taarifa "zilitolewa kwetu," kwa hivyo yuko katika mstari wa utamaduni. Mtu anawasilisha taarifa, hakuwa shahidi wa macho. Anafanya utafiti na kuziweka pamoja na kisha inasema kulikuwa na masimulizi mengi yaliyopatikana, na Luka anasema hivi waziwazi "wengi wameamua kuandika maelezo." Anajua masimulizi mengi.

Inavutia kidogo, sivyo, Luka yuko na Paulo huko Roma kumbuka "kila mtu ameniacha; Luka yuko pamoja nami. Mchukue Marko umlete pamoja nawe." Kwa hivyo Luka alikuwa na Paulo huko Roma kumbuka meli ilipovunjika na anaenda

Roma pamoja na Paulo. Yohana Marko pia yuko Roma pamoja na Petro na hii ndiyo tunazungumzia 65, 64 BK katika kipindi hicho. Kwa hivyo Paulo na Luka wako pale na Yohana Marko na Petro wako pale. Kwa hivyo inawezekana sana, Luka anasema hapa "wengi wamechukua hatua." Acha nisome hilo tena. "Wengi wamechukua hatua ya kuandika simulizi ya mambo ambayo yametimizwa miongoni mwetu." Luka anajua hati zingine kumhusu Yesu. Kwa hivyo anajua simulizi zingine kwa hivyo inawezekana kisha anachora vyanzo kutoka kwa Marko Petro, kutoka kwa wengine?

Kwa hivyo, sasa, na kisha anasema, "Wengi wamejitahidi kuandika mambo kati yetu kama yalivyotufikia kutoka kwa wale ambao walikuwa mashahidi wa kwanza wa neno. Kwa hivyo, kwa kuwa nimechunguza kwa uangalifu (huo ndio utafiti) kila kitu tangu mwanzo, ilionekana vizuri kwangu kukuandikia akaunti kwa utaratibu, Theofilo mtukufu." Kwa hivyo, kimsingi, Luka anasema "Ndiyo, watu wengine," alisema, "Nilipitia na kujaribu kupanga taarifa na nitaandika akaunti kwa utaratibu kwako Theofilo mtukufu." Na kwa hivyo ni vizuri kumuona Luka akisema, "Ninapanga hili na, "unaweza kuona kwamba Luka anafikiria jinsi anavyoandika. Haandiki tu na kuandika haya. Alisema, "Hapana, nitaweka mambo - kuna akaunti nyingi. Nina vyanzo vingi." na unaweza kuviona katika siku za zamani vikipanga kadi za 3x5. Ataandika karatasi na anapitia na anapanga nyenzo zake. Leo tungetumia MS OneNote au kitu kama hicho kama unaweza kupanga maelezo yako kabla ya kuandika karatasi yako unayapanga yote ili aandike akaunti kwa utaratibu, hilo ndilo lengo lake.

K. Akaunti za Mashahidi wa Macho [34:00-36:51]

Luka anafahamu vyema mashahidi walioshuhudia. Alisema nilipata nyenzo nilizopewa kutoka kwa wale waliokuwa mashahidi walioshuhudia, hii ndiyo alama ya mwanahistoria wa kweli; anachukua vitu kutoka kwa mashahidi walioshuhudia.

Sasa je, inawezekana kwamba mashahidi wa macho wanaweza kuwa na rekodi tofauti za hadithi moja? Nadhani kuna hadithi, najaribu kukumbuka ni nani

aliyeseema hivi, lakini kuna hadithi hii ya mwanamke ambaye alikuwa kando ya barabara na kimsingi aligongwa na basi. Hii ni hadithi ya mashahidi wa macho na kutakuwa na mashahidi wawili wa macho, kutakuwa na mashahidi wawili wa macho. Kwa maneno mengine, nasema je, mashahidi wawili wa macho wanaweza kutokubaliana? Kuna mwanamke amesimama kando ya barabara. Huyu ni shahidi mmoja wa macho, shahidi wa kwanza: mwanamke amesimama kando ya barabara, basi likamgonga, aliumia lakini si vibaya na akapelekwa hospitalini. Aligongwa na basi, hakuuawa, na akapelekwa hospitalini. Shahidi wa pili aliyeshuhudia: mwanamke aligongwa na kutupwa kutoka kwenye gari na kuuawa papo hapo. Mashahidi wawili wa macho wanatoa ripoti mbili tofauti sana. Ni nini hasa kilitokea katika hadithi? Mmoja anasema aligongwa na akauawa papo hapo, mwingine anasema aligongwa hakuuawa papo hapo na kupelekwa hospitalini. Kweli, hadithi halisi ilitokea kwamba mwanamke huyo alikuwa amesimama akisubiri basi, basi likamgonga. Aliumia vibaya na Msamaria mwema akamchukua kwenye gari lake na kisha akampeleka hospitalini wakati gari lake lilipogongwa na akatupwa nje ya gari na kuuawa papo hapo. Kwa hivyo unaona hapa hadithi mbili tofauti sana na bado ni tofauti sana na masimulizi ya mashahidi. Luka alikuwa mwanahistoria mzuri ambaye alikuwa akimjua, wa masimulizi ya mashahidi na hiyo ni alama ya mwanahistoria mzuri. Jaribu kurudi kwenye masimulizi ya mashahidi hata kama masimulizi yanapingana, atayaunganisha na kujaribu kupata picha nzima. Kwa hivyo anajua vizuri kama vyanzo vyake vilikuwa mashahidi. Yeye mwenyewe si shahidi aliyeshuhudia lakini anakubali hilo mapema. Hapa kuna ukweli fulani hapo. Anatumia vyanzo kutoka kwa masimulizi mengine mengi, kwa hivyo atatumia vyanzo na ili tuweze kutafuta vyanzo mbalimbali.

L. Luka Alipata Wapi Taarifa Zake? Paulo, Sila, Marko [36:51-40:23]

Kwa kweli, hicho ndicho ningependa kufanya baadaye ni kuangalia baadhi ya vyanzo. Ni aina gani ya vyanzo? Hajawahi kukutana na Yesu, kwa hivyo

anapata wapi taarifa zake? Inawezekana angeweza kujua kuhusu Marko. Watu wengi wangesema kwamba Marko aliandikwa kwanza na Mathayo na Luka wanatumia, kwa njia, je, hiyo ingekuwa mchoro tofauti? Kama Marko angetumiwa na Mathayo na Mathayo kuwa pale na Yesu mara nyingi ili ajue moja kwa moja na aweze kuainisha baadhi ya chanzo cha Marko. Angesema kile alichotaka kusema katika kitabu cha Mathayo. Luka, kwa upande mwingine, hakuwepo, kwa hivyo anatumia Marko kwa njia tofauti na Mathayo angefanya. Lakini anatumia vyanzo.

Luka alipata wapi taarifa zake? Hakumjua Yesu moja kwa moja lakini alimjua Paulo ambaye alikuwa mtume. Paulo, kumbuka akiwa njiani kuelekea Damasko, alikutana na Yesu na kwa hivyo Yesu anakuja na kukutana na Paulo anampiga chini na Paulo anamjua Yesu na anaandika. Kwa kweli anaandika mengi ya Agano Jipya nyaraka kama vile Warumi, Wakorintho, Wagalatia, Waefeso, Wafilipi, Wakolosai n.k. Sila alimjua Yesu na alikuwa katika jumuiya hiyo ya awali huko Yerusalemu. Kwa hivyo, Paulo na Sila walikuwa wakisafiri katika Safari ya Pili ya Umisionari na Sila angekuwa huko. Luka angejua Sila na Sila wangesimulia hadithi za Yesu. Sila alijua aina hiyo ya kitu. Sasa wakati Safari ya Pili ya Umisionari na Safari ya Tatu ya Umisionari ambayo haijaorodheshwa hapa isipokuwa Paulo, anasafiri na Paulo, Sila, na wengine. Kisha anaenda Israeli kwa miaka miwili na labda hii ndiyo wakati Luka alifanya utafiti wake mwingi kwa kitabu hicho alipokuwa Yerusalemu na Israeli kwa miaka miwili. Paulo atakuwa gerezani na utafanya nini rafiki yako anapokuwa gerezani, huwezi kwenda kumwona kila siku gerezani utafanya nini? Unajivinjari tu na nadhani, huu ndio wakati alifanya utafiti mwingi. Yuko Israeli ili aweze kwenda Yerusalemu anaweza kwenda Galilaya anaweza kwenda sehemu mbalimbali na kujifunza na kufanya utafiti na ana miaka miwili ya kufanya hivyo. Paulo amekaa gerezani na hakuna mengi yanayotokea huko na kitu kama hicho kwa hivyo yuko Israeli kwa miaka miwili ambayo inampa ufikiaji wa watu wengine Petro na Marko, tuliowataja hapo awali, wako Roma wakati mmoja na 2 Timotheo 4:11, tunapata

taarifa hiyo kwa kweli hebu tusome 2 Timotheo 4:11. Paulo pia yuko Roma, kwa hivyo una Petro, Marko na Paulo huko Roma. Luka pia yuko pale 2 Timotheo sura ya 4 “Luka yuko pamoja nami. Mchukue Marko umlete pamoja nawe kwa sababu ananisaidia katika huduma yangu. Utakapokuja leta vazi langu, niliacha kwa Karpo huko Troa na vitabu vyangu vya kuandikia hasa vile vya kuandikia. Hukuwa na iPad kwa hivyo alikuwa na vitabu vya kuandikia na vitabu vya kuandikia alivyokuwa akiviita. Paulo katika 2 Timotheo alikuwa akikabiliwa na kifo chake mwenyewe. Anasema, “Luka yuko pamoja nami,” ninachosema Luka yuko Roma na Petro na Marko wako kabla tu ya wakati huo Petro na Marko wanakufa kabla ya Paulo. Paulo yuko gerezeni huko Roma na watu wengi wanafikiri aliachiliwa kwa muda kidogo labda kwenda Hispania. Lakini kipindi cha uhuru, na kisha anarudi na Paulo anakufa labda yapata mwaka 68 BK na Petro angekufa kabla ya mwaka 65 BK. Kwa hivyo kidogo kabla ya Paulo.

M. Luke Anamhoji Maria [40:23-46:21]

E: Changanya MN; 40:23-51:33; Maria kama vyanzo vya Luka, Tarehe

Hili ni jambo ambalo nilitaka kulizungumzia kidogo, Maria. Ikiwa Marko anaandika injili ya Petro, ikiwa Marko anaandika chini ya ya Petro, Luka anaandika mambo mengi kumhusu Maria. Kwa hivyo nadhani yangu ni kwamba Luka alikuwa na uhusiano wa karibu sana na Maria katika suala la kumhoji kuhusu historia ya Yesu Kristo. Kwa hivyo, unapata hadithi nyingi za Maria katika kitabu cha Luka mahali pengine popote, katika kitabu cha Luka tu. Kwa hivyo nataka tu kusoma baadhi ya mistari hii na kuvuta, ili upate upande wa Maria wa hadithi ya Yesu. Luka 1:29 "Mariamu alifadhaika sana kwa maneno yake." Malaika anamjia Maria na Maria anasumbuka sana kwa neno lake "na anajiuliza ni salamu ya aina gani hii," kwa njia, unaweza kulinganisha na kile ambacho tayari kimesoma katika Marko na Mathayo.

Malaika anakuja na kuzungumza na nani katika Mathayo? Malaika anakuja na kuzungumza na Yusufu kwa sababu Yusufu anajitahidi kumtaliki Maria kwa sababu ana mimba, anajua si yeye, na kwa hivyo anasema, "Whoa, kuna nini hapa?" Kwa hivyo anafikiria kumtaliki Maria faraghani. Malaika anamjia Yusufu katika kitabu cha Mathayo sura ya 1. Hapa katika kitabu cha Luka 1:29 unamwona Mariamu "akifadhaika sana kwa maneno yake (maneno ya malaika) na kujiuliza ni salamu ya aina gani hii." Luka anakupa ubavu wa Mariamu. Katika Luka 2:19, wachungaji wakija kwenye kuzaliwa kwa Yesu. Kwa njia, je, kulikuwa na wachungaji katika Mathayo wakija kwenye kuzaliwa kwa Yesu? Unafikiri kwa nini wachungaji wanafika? Je, umewahi kuona moja ya crèche ya Krismasi sasa, katika crèche ya Krismasi una mamajusi upande mmoja na wachungaji upande mwingine na mtoto Yesu na wanyama na Mariamu na Yusufu katikati, sivyo? Kwa hivyo una wachungaji na mamajusi mtoto Yesu kwenye hori pamoja na wanyama. Kwa kweli, ukweli ni kwamba mamajusi walikuja wakamjia Herode, wakisema, "Yuko wapi yeye aliyezaliwa mfalme wa Wayahudi." Ilikuwa kama miaka miwili baadaye. Kwa hivyo unachopata ni pamoja na Herode una mamajusi labda wanakuja miaka miwili baadaye. Kwa hivyo wachungaji walikuwa wameondoka muda mrefu. Malaika walikuja na kusema, "Leo nendeni mjini Bethlehemu, mfalme amezaliwa." Kisha Yesu anazaliwa kisha Bethlehemu ya Yudea malaika wanashuka kwa "hosana" au chochote kile na malaika wanaenda "Msifuni Mungu juu kabisa". Kisha Luka anaandika wachungaji. Wachungaji walikuwepo, labda mara tu baada ya, karibu na kuzaliwa kwa Kristo, mara moja kutoka mashamba ya Bethlehemu. Luka anaandika hilo na labda ni Mariamu na angalia inasema zaidi baada ya wachungaji kuja kuzaliwa kwa Yesu kugunduliwa katika Luka hakugunduliwa mahali pengine popote, "Mariamu aliyaweka haya yote na kuyatafakari moyoni mwake." Hilo linakuambia nini? Ni nini kinachoendelea ndani ya Mariamu? Sasa, ni nani angejua kwamba Luka angejua hilo ikiwa

angemhoji Mariamu. Kwa hivyo hili tena jambo la pili, aliweka mambo haya yote moyoni mwake na yanatuambia ndani ya Mariamu.

Hapa kuna lingine: Baraka ya Simeoni kwa Yesu hekaluni. Kwa hivyo Simeoni, unakumbuka, hii ni sura ya 2 mstari wa 33. Simeoni ni mzee yule na mzee yule wanamchukua mtoto Yesu na kisha alikuwa akingojea faraja ya Israeli. Mungu anasema, "Simeoni, hutakufa hadi umwone mtiwa mafuta wa Mungu. Simeoni, wewe ndiye mtu yule, utamwona Yesu utamwona mwana wa Daudi. Utamwona Masihi ambaye kila mtu anatumaini kumuona kabla hujafa Simeoni." Hii ni hadithi nzuri ya mzee huyu akimchukua mtoto Yesu na kumbariki hekaluni hapo. Inasema nini sawa kwa hivyo umempata Simeoni mzee huyu akimsubiri Masihi aje na Mungu anasema, "utamwona." Kwa hivyo ni nini kilitokea Yusufu na Mariamu walipomleta mtoto hekaluni na inasema, "baba na mama wa mtoto walishangaa kwa yaliyosemwa kumhusu." Kwa hivyo hata mtoto Simeoni alipomchukua na Mariamu na Yusufu wakamwona Simeoni na kuona mambo haya ya ajabu yaliyosemwa kumhusu mtoto wao Yesu. Inasema "baba na mama wa mtoto walishangaa kwa yaliyosemwa kumhusu." Nani angejua hilo—Yosefu anaonekana amekufa mapema hatusomi mengi kuhusu Yusufu baba yake Yesu. Baada ya simulizi ya kuzaliwa anaonekana ameenda muda mrefu lakini hapa inaonekana tuna baba na mama wakishangaa yaliyosemwa. Hiyo ni sura ya 2 mstari wa 33. Na kisha jambo la mwisho na mada hii, sura ya 2 mstari wa 51. Inasema, "kisha akashuka kwenda Nazareti pamoja nao, akawatii." Kwa hiyo wanaenda Nazareti, alikuwa mtiifu kwao, lakini "mama yake akayaweka haya yote moyoni mwake, naye Yesu akakua katika hekima na kimo, na katika neema ya Mungu na wanadamu." "Yesu akakua katika hekima na kimo, na upendeleo wa Mungu na wanadamu." Nani angejua hilo kuhusu kile kilichokuwa kikitokea mapema Nazareti? Mama yake Yesu. Alikuwa mtiifu kwao. Mama yake aliweka haya yote moyoni mwake, ananikumbusha mke wangu

mwenyewe na watoto wake, anaweza kurudi na kusimulia hadithi hizi zote za watoto wachanga kuhusu jinsi walivyonyonyesha watoto wetu na miaka ya mwanzo ya watoto wetu. Mke wangu anasimulia hadithi hizi na anaziweka moyoni mwake. Hizo ni nyakati nzuri sana katika familia yetu wakati watoto wetu wakiwa wadogo. Sasa, ni wazee na mambo ni tofauti. Vyovyote vile, hiki ndicho mama angekumbuka hadithi hizi zote za mapema na kwa hivyo unapata Luka sura ya 1 na 2 mahali pekee katika Biblia unapopata hadithi hizi za mapema za Yesu. Inaonekana Luka, nadhani na wengine pia, walimhoji Mariamu na kukupa upande wa Mariamu wa hadithi.

N. Luka iliandikwa lini? [46:21-51:33]

Wakati Paulo alikuwa gerezani kwa miaka miwili huko Yerusalemu na kisha Kaisaria, inaonekana Luka alikuwa akizunguka-zunguka akiwahoji watu kama Mariamu. Kwa hivyo injili ya Mariamu, hadithi za Mariamu ambazo watu wengi wangesema kabla ya 65 BK.

Paulo alikuwa bado anasubiri kifungo chake cha kwanza. Tulisema ataachiliwa kwa muda kidogo kisha arudi kifungo chake cha pili, labda hiyo ni 2 Timotheo 4. Wakati huu ana matumaini kwamba atatoka, inawezekana basi tunachopendekeza ni kitabu cha Matendo, kiliandikwa ili kumtoa Paulo gerezani na kwa hivyo anamwandikia Theofilo mtukufu kuanzia katika kitabu cha Luka na kuendelea na Matendo ili Theofilo aweze kuingia na kumsaidia Paulo katika kesi yake na kumtoa gerezani. Kwa hivyo, lazima iwe mapema kwa sababu Paulo atakufa yapata mwaka wa 68 BK. Kwa hivyo lazima kuwe na muda wa kutosha kupata muda wa bure wa kurudi gerezani na kuhukumiwa tena kisha kuuawa. Petro atasulubiwa kichwa chini, kama tulivyosema Petro alisema hastahili kufa kama Yesu kwa hivyo alisulubiwa kichwa chini, kikatili sana. Kumbuka Petro alimkana Kristo. Petro alikufa kwa kusulubiwa mwenyewe. Petro alikuwa Myahudi kwa hivyo wangeweza

kumsulubisha, kifo chungu sana. Tunajua Paulo, kwa upande mwingine, alikuwa raia wa Kirumi, kwa sababu alizaliwa Tarso, chini mashariki mwa Uturuki. Alikuwa raia wa Kirumi. Kwa hivyo, hawangeweza kumsulubisha, ilibidi wamkate kichwa. Kwa hivyo Paulo angekatwa kichwa kama raia wa Kirumi.

Sasa , ni nini cha kuvutia hapa, tena, kitabu kiliandikwa lini? Tuna kauli hii katika kitabu cha Luka ikitaja, hii, kimsingi kwamba hekalu lingeharibiwa na acha nisome kidogo tu kuhusu hili ikiwa naweza, kuanzia sura ya 21 hadi mstari wa 20. Hii ni kwa namna fulani, naamini iko katika hotuba wanayozungumzia kuhusu mwisho wa wakati inasema, "mtakapoiona Yerusalemu." Hii ni sura ya 21 mstari wa 20. "Mtakapoiona Yerusalemu imezungukwa na majeshi, mtajua kwamba uharibifu wake umekaribia." Kwa hivyo, hapa kuna ukiwa wa Yerusalemu. Ukiwa wa Yerusalemu ni lini? Tito anaingia mwaka wa 70 BK, hii ni tarehe muhimu kwetu. Hekalu la pili ambalo Wayahudi wanaasi na mwaka wa 70 BK Tito anaingia anafuta Yerusalemu na kuharibu hekalu, anaangusha kila mwamba wa hekalu. Kwa kweli tuna mawe hayo katika Get Lost in Yerusalemu, unaweza kwenda kwenye uchimbaji wa ukuta wa kusini unaweza kutazama miamba, miamba ile ile iliyokuwa kutoka hekalu la pili iliyoangushwa. "Mtakapoona Yerusalemu imezungukwa na majeshi, mtajua kwamba ukiwa umekaribia." Ndipo walioko Yudea wakimbilie milimani, na walioko mjini watoke. Walio mashambani wasiingie mjini [mji wa Yerusalemu], kwa maana huu ni wakati wa adhabu na utimilifu wa yote yaliyoandikwa. Ole wao wanawake wajawazito na wanaonyonyesha siku hizo. Kutakuwa na dhiki kubwa katika nchi. Hasira dhidi ya watu wake wataanguka kwa upanga na kufungwa katika mataifa yote. Yerusalemu itakanyagwa na mataifa yote hadi wakati wa mataifa utimie." Na kwa hivyo una aina hii ya maelezo ya mwisho wa dunia kuhusu Yerusalemu na uharibifu wa Yerusalemu ambayo yangetokea mwaka wa 70 BK sasa, wakosoaji ambao

hawakuweza kukubali Yesu akitabiri chochote kinachodai unabii lazima iwe baada ya hata kama tumezungumzia hili kabla ya *Vatican baada ya tukio*. Maana yake kimsingi ni kwamba wakosoaji hawawezi kumkubali Yesu akijua wakati ujao, wakosoaji hawawezi kukubali mambo mawili: miujiza; Yesu hawezi kufanya miujiza kwa sababu miujiza haitokei kila kitu ni cha asili, sayansi inahesabu kila kitu ambacho hakiwezi kuwa na vitu kama miujiza. Kwa hivyo miujiza lazima iondolewe. Ninazungumzia kuhusu usasa sasa karne ya 19 / karne ya 20. ^{Sasa} tulikuwa tumeingia katika hali ya baada ya usasa kwa hivyo miujiza imerudi. Kwa hivyo karne ya 20 ^{hakukuwa} na miujiza na huwezi kutabiri mambo kabla ya wakati. Kwa hivyo wanapaswa kuiandika kitabu cha Luka kisha baada ya 70 BK wakisema "Luka anaangalia nyuma uharibifu wa Yerusalemu badala ya Yesu kutarajia." Kwa hivyo hatungekubaliana na msemo huo, "Hapana, hapana kufikia mwaka wa 70 BK Paulo amekufa, ameenda kitambo, si tu kwamba yuko gerezani mara ya kwanza anapopata kipindi hiki cha uhuru, yuko gerezani mara ya pili na kisha akauawa mwaka wa 68 BK, Paulo amekufa miaka miwili kwa hivyo hii imechelewa sana hutaandika Theofilo mtukufu na kusema, "Ee, Paulo amekufa utafanya nini ili azikwe baada ya kufa kwa miaka miwili? Kwa hivyo hata hivyo hoja hii haifanyi kazi. Kitabu cha Luka, bila shaka, kinakuja baada ya Marko. Kwa hivyo, hiyo ingemrudisha Marko nyuma tena hadi wakati kabla ya kipindi cha 70 BK.

O. Imewekwa katika Kipindi cha Kirumi [51:33-54:14]

F: Unganisha OQ; 51:33-62:06 mwisho; Roho Mtakatifu katika Luka

Inashangaza , kitabu cha Luka kinaweka kitabu chake katika kipindi cha Kirumi. Luka anaweka kitabu katika kipindi cha Kirumi anaposema hivi katika Luka 2:1: "Siku zile Kaisari Augusto alitoa amri kwamba sensa ifanyike

katika ulimwengu wote wa Kirumi.” Angalia anamtambulisha Kaisari Augusto jambo ambalo linatusaidia sana. Tunawajua Kaisari kwa hivyo anaposema Kaisari Augusto unaona anaweka maisha ya Kristo katika mada kuu ya Roma, Kaisari Augusto “hii ilikuwa sensa ya kwanza iliyofanyika wakati Kirenio alipokuwa liwali wa Shamu.” Kwa hivyo sasa tunaye Kirenio huyu ambaye ni liwali wa Shamu, tuna mambo mawili Kaisari Augusto na Kirenio ya kufanya kazi kutoka sura ya 2 mstari wa 1. Sura ya 3 mstari wa 1 tunapata kitu kama hicho “katika mwaka wa 15^{wa} Tiberio Kaisari.” Hilo linasaidia sana “Katika mwaka^{wa 15} wa Tiberio Kaisari. “Tunajua historia ya Kirumi ya Kaisari. Mwaka wa 15^{wa} Tiberio Kaisari , tunaweza kutambua hilo. Wakati Ponto Pilato alipokuwa gavana wa Yudea, tunajua vyanzo vya nje kuhusu Ponto Pilato kuwa mkuu wa Yudea, Ponto Pilato akiwa ndiye aliyekuwepo na kunawa mikono yake wakati Yesu alipohukumikiwa kifo. Herode Antipa akiwa mkuu wa Galilaya, na ndugu yake Filippo akiwa mkuu wa Perea na Trakanito wakati wa ukuhani mkuu Anasi na Kayafa, kwa hivyo tuna orodha ya Makaisari, Ponto Pilato akiwa mkuu wa mkoa, Herode Antipa akiwa na hawa jamaa Filippo na pia makuhani wakuu wawili, Anasi na Kayafa, kwa hivyo tuna watu hawa wote ambao tunaweza kuwaunganisha kihistoria na kitabu cha Luka. Luka ni mwanahistoria mzuri na anatuachia njia ya kugundua uhusiano huu wote na ulimwengu wa nje. Kwa hivyo hii inatusaidia kumpata Yesu kwa upande wa Kaisari Tiberio, Ponto Pilato, Kayafa na Filippo, n.k. Luka ni msaidizi sana. Luka ni mwanahistoria, Theofilo bora zaidi, jamii au kusaidia kesi ya Paulo. Ukiichukulia kama Theofilo kama "mpenda Mungu" basi ni taarifa pana ambayo Luka anamwandikia mtu yeyote anayempenda Mungu kwa jamii pana. Sidhani kama hilo ni sahihi. Uwezekano mkubwa zaidi, nadhani anamwandikia Theofilo mtukufu ili kumsaidia Paulo katika kesi yake karibu na mwaka wa 65 BK kabla ya Paulo kwenda mahakamani ili Paulo aachiliwe

kutoka gerezani kutoka Roma.

P. Roho Mtakatifu katika Luka—Yohana Mbatizaji [54:14-57:01]

Sasa nataka kubadilisha, tutaenda kwenye sifa za kitabu cha Luka na ninataka kuzungumzia moja ya sifa leo na nitatumia tena acrostic hii ya kipuuzi na samahani lakini ndivyo ninavyokumbuka mambo: HCDSPPP. Kwa hivyo ikiwa mtu yeyote anafanya kazi kwa mpango wake wa takwimu wa sayansi ya kijamii, kumbuka spss. HHCD na hiyo ni SPPPP, hizo ndizo sifa za kitabu cha Luka. Kwa hivyo hii ni nzuri kuhusu acrostics. Hebu tuangalie hili. Luka anaonekana kuwa mwandishi wa Roho Mtakatifu katika Agano Jipya. Anataja mengi kuhusu Roho Mtakatifu. Mara tu ninaposema kitabu cha Matendo, mara tu ninaposema Matendo sura ya 2 wanafunzi wengi hapa. Karisma ya Kipentekoste unasema Matendo sura ya 2 ni kuja kwa Roho, kunena kwa lugha, yote hayo pamoja na Matendo sura ya 2. Kuna hata kikundi cha muziki kinachoitwa Matendo sura ya 2. Kwa hivyo hiyo ndiyo Luka pekee. Roho Mtakatifu akishuka baada ya Kristo kupaa mbinguni, kupaa baada ya ufufuo. Anafufua kutoka kwa wafu kupaa, anarudi mbinguni kukaa mkono wa kuume wa Baba. Anapopaa juu Kristo anapaa na Roho Mtakatifu anashuka, yaani katika Pentekoste na uzoefu mzima wa Pentekoste uko katika Matendo 2.

Turudi kwenye kitabu cha Luka. Luka ataandika kuhusu Roho Mtakatifu akishuka katika Matendo 2, lakini vipi kuhusu hapo awali. Tunachopata hapa ni mambo ya kuvutia, Luka anasimulia kuhusu Roho Mtakatifu akishuka juu ya watu muhimu katika kitabu cha Luka. Una Roho Mtakatifu, kwa mfano, Yohana Mbatizaji. Hii ni Luka 1:15 kuhusu Yohana Mbatizaji "kwa maana atakuwa mkuu mbele za Bwana; hatakunywa divai wala kinywaji kilichochachushwa kamwe. Atajazwa Roho Mtakatifu. Kwa maneno mengine, hatakunywa divai; atajazwa Roho Mtakatifu. Sasa inavutia

hapa unapata kwamba hata kunywa divai au kinywaji kilichochachushwa inaonekana Yohana Mbatizaji labda ni Mnaziri. Unakumbuka Hesabu 6. Hesabu inazungumzia Mnaziri. Kwa hivyo Yohana Mbatizaji, hakuna divai kwake na atajazwa, badala ya kujazwa divai atajazwa Roho Mtakatifu tangu kuzaliwa, huyo ni Yohana Mbatizaji akijazwa Roho Mtakatifu. Hilo ni nadhifu sana.

Swali: Roho Mtakatifu katika Luka—Zakaria, Mariamu, Simeoni na Yesu [57:01-62:06]

Sasa , ukienda kwa mwingine, Zakaria, huyu ni baba yake Yohana Mbatizaji, baba yake alikuwa Zakaria, na mama yake alikuwa Elizabeti. Inasema baba yake Zakaria alijazwa Roho Mtakatifu na akatabiri. Kwa hivyo huyu hapa Zakaria, inaonekana ni kuhani wa aina fulani. Amejazwa Roho Mtakatifu na akatabiri, sifa zimshukie Bwana Mungu wa Israeli kwa sababu amekuja na kuwakomboa watu wake . Kwa hivyo anatabiriwa na Roho Mtakatifu ambaye ndiye unabii. Ni Roho Mtakatifu anayewatia watu moyo. Kwa njia, wacha nirudi tu kukumbuka tulipozungumza kuhusu Luka kufanya utafiti wa kihistoria, je, hiyo inamaanisha kwamba mchakato wa msukumo unaweza kuhusisha kufanya utafiti wa kihistoria? Jibu ni “ndiyo” ni “msukumo.” Nilipokuwa mdogo nilidhani ni Roho Mtakatifu akishuka na kunong'ona sikioni mwa mtu. Chukua kalamu yako na uandike hivi: "Hapo mwanzo Mungu aliumba mbingu na nchi" au "Hapo mwanzo kulikuwa na Neno, naye Neno alikuwa pamoja na Mungu, naye Neno alikuwa Mungu." Mwandishi alikuwa kama mwandishi. Nadharia ya kumwandikia ilikuwa Roho akimwandikia sikioni mwake. Hapana, Luka anafanya utafiti wa kihistoria na hiyo ni sehemu ya mchakato wa msukumo. Zakaria, anatabiri hapa na kisha sura ya 1 mstari wa 35. Nadhani ni nani, kwa kuwa hii ni injili ya Mariamu, na tuna nini kuhusu Mariamu? "Hili litakuwaje?" Mariamu

alimuuliza malaika, "kwa kuwa mimi ni bikira." Malaika akajibu, "Roho Mtakatifu atakujia na nguvu za Aliye Juu zitakufunika, hivyo mtakatifu atakayezaliwa ataitwa mwana wa Mungu. Roho Mtakatifu, Mariamu, "atakuja." Kwa hivyo Mariamu sasa ana Roho Mtakatifu, akimjia na hiyo inaeleza kuzaliwa kwa Kristo kwani yeye ni bikira. Mariamu, "Roho Mtakatifu atakujia." Simeoni kumbuka rafiki yangu, yule mzee pale akingojea faraja ya Israeli na Roho Mtakatifu alikuwa juu yake. Sasa, hii ni kabla ya Matendo 2, hii ndiyo wakati Yesu alizaliwa, Roho Mtakatifu amemshukia na Roho Mtakatifu amefunuliwa kwake kwamba hatakuwa hata amwone Kristo wa Bwana. Sasa Simeoni anasema, "Sasa ondoka" *Nunc dimittis* "sasa mwache mtumishi wako aende zake kwa maana nimemwona Kristo wa Bwana." Sasa niruhusu niende nyumbani. Hii ni kauli nzuri kutoka kwa Simeoni. Roho Mtakatifu alikuwa amemshukia na kumwambia mambo haya kabla ya wakati.

Kwa hivyo Roho Mtakatifu hapo na hapo bila shaka hatungeweza kukamilisha sehemu hii bila Yesu. Uhusiano kati ya Yesu na Roho Mtakatifu ni upi? Injili zingine hazijaangaziwa sana lakini inasema sura ya 4 mstari wa 1 "Yesu, akiwa amejaa Roho Mtakatifu, alirudi kutoka Yordani, akaongozwa na Roho hadi jangwani ambapo kwa siku 40 alijaribiwa na Ibilisi. Hakula chochote siku hizo, na mwisho wake alikuwa na njaa." Kwa hivyo hii ilikuwa sura ya 4 ya Luka wakati Yesu alipokuwa akirudi kutoka ubatizo wake. Yesu amejaa Roho. Anarudi kutoka Mto Yordani na anatoka kwenda jangwani ili kujaribiwa na Shetani akiwa amejaa Roho Mtakatifu. Kwa hivyo Yesu mwenyewe amejaa Roho Mtakatifu na kwa hivyo Luka, basi, tunaweka Matendo 2 hapo juu. Matendo 2 ni kifungu kikubwa na Roho Mtakatifu akishuka siku ya Pentekoste na Matendo 2. Kwa hivyo Luka anachukua mada ya Roho Mtakatifu.

Nadhani kwa kweli tunaweza kuishia sasa. Wakati mwingine nitakapotaka kuzungumzia kuhusu Kristo kuwa mwanadamu, Luka

anazungumzia kuhusu Kristo kuwa mwanadamu mkamilifu. Kwa hivyo tutajadili upande wa kibinadamu wa Kristo. Sasa nataka kuchunguza hilo kwa sababu nadhani kama Wakristo tunamwona Kristo kama Mungu, tunaweza kupoteza ubinadamu wake, kama tulivyosema hapo awali. Kumbuka Kristo alikasirika katika kitabu cha Marko, tunapoteza ukweli kwamba Kristo angeweza kukasirika, kwamba Kristo aliteseka tunapata mateso yake. Tunataka kuchunguza ubinadamu wa Kristo wakati mwingine lakini hebu tumalizie na Simeoni akisema kwa Roho Mtakatifu na anasema, "Sasa nimemwona Kristo." Anasema, "Sasa naweza kuondoka." Kwa hivyo *Nunc Dimittis* anamaanisha "sasa ondoka" na nadhani hiyo ni njia sahihi ya kumaliza sehemu hii. Sasa, tunaweza kusema, "sasa ondoka" na kwa hivyo tuondoke na tutaanza na kujaribu kumaliza kitabu cha Luka wakati mwingine. Asante kwa kuwa nasi.

Imenakiliwa na Alex Carnes
Imehaririwa na Ben Bowden
Mbaya imehaririwa na Ted Hildebrandt